

Constantin PARASCHIVESCU

Despre histrioni, cu dragoste și har

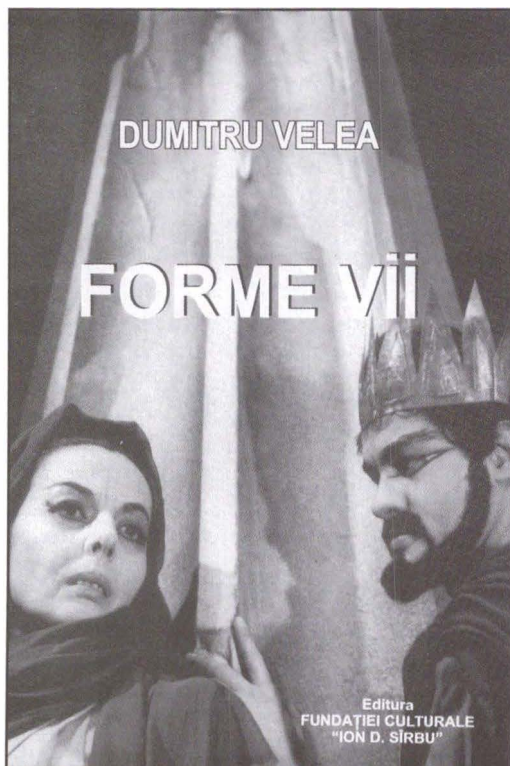
Dumitru Velea e din 1976 la Teatrul "Ion D. Sârbu" din Petroșani. Secretar literar o vreme, apoi director. A scris și publicat în aceste trei decenii treizeci de volume, debutând cu poeme (1973), eseuri de estetică și filosofie (1984), apoi piese de teatru, scrieri despre artă, versuri, extrem de prolific din 1994, cu câte două și chiar trei cărți tipărite într-un an. Din recenzia uneia dintre ele, apărută într-o revistă focșăneană, rețin caracterizarea din titlu – „Între eleganță stilistică și imaginație artistică”. Referiri la volumul *Ochiul și mâna*, din 2005, în care Dumitru Velea consemnează creația a zece artiști plastici „care au cunoscut conștiința minerească a lumii ca rană” și intercalează un eseu despre istoria și arhitectura edificiului teatrului („Oglinda literară”, Focșani, nr.70, oct.2007). În piese e atras de figuri antice și mitologie ((*Xerxes*, *Muntele de sticlă*, *Metronomul de apă*), cele de inspirație românească plasându-l „în descendență blagiană dar și în zona «oltenismului» al lui Sorescu” (cf. Mircea Ghițulescu).

Recentul volum *Forme vii* (Editura Fundației Culturale „Ion D. Sârbu”, Petroșani, 2007) încununează o experiență și întregeste cu aplicare monografică un orizont cultural. Nu o monografie propriu-zisă a teatrului pe care-l slujește de trei decenii, ci o suită de portrete artistice ale celor care l-au reprezentat – adică „60 *dramatis personae*” –, actori în majoritate, dar și regizori și scenografi angajați. Cum numele lor e reprodus și pe coperta a patra, am sesizat unele omisiuni (Ion Pavlescu, Aureliu Manea, de pildă) și am socotit că domnul Velea a procedat la o selecție preferențială, al cărei criteriu urma să-l aflăm din cuprins. Nicidecum. Pe cei necuprinși aici „sper să-i așez în paginile celui de-al doilea volum”, ne liniștește dânsul. Oricum și așa sunt 518 pagini (și ar fi escaladat spre o mie!). O schiță introductivă privind existența instituției („Fața văzută a teatrului”) și o agendă cuprinzând personalul auxiliar („Fața nevăzută a teatrului”).

Câteva repere din cele șase decenii schițate. Primele reprezentații datează din 1948, sub titulatura Teatrului Poporului; din 1949, devine Teatrul de Stat „Valea Jiului”. A început cu un efectiv artistic de 31 de persoane (28 de actori, 2 regizori, un scenograf), a ajuns în perioada 1989–1990 la un singur actor. Cei mai mulți din capitală, nevoiți să plece la nou înființatele teatre în centre muncitorești, cu sarcini ideologice bine determinate acolo. Cercetând „destinele actorilor care au debarcat în Valea Jiului – scrie autorul –, nu este greu să se surprindă *determinante dramatice*. A smulge actori și oameni de teatru din universurile lor [...] și a-i transmuta într-o vale cunoscută doar prin calificativul «plângerii», are ceva din dramatismul *deportărilor*”. Asta pentru cei de la început, următorii au venit cu câte o repartiție, au rămas un timp, apoi au migrat. Câțiva, nu. Distinge un *romantism al începuturilor* la suprafață, cu „o abstracțiune dogmatică” în adâncuri, apoi, după 1968, o așa-zisă *primăvară teatrală*, cu deschidere spre afirmare națională. Enumeră *școala Marietta Sadova*, premierele originale mult premiate la festivaluri cu piese de Marin Sorescu (*Pluta Meduzei*, *Paracliserul*) și Ion Băieșu (*În căutarea sensului pierdut*), manifestarea colocvială „Goethe, contemporanul nostru”, seminarul de teatru și dramaturgie „Marin Sorescu”, Festivalul de teatru și creație

„Ion D. Sârbu“ și schimbarea denumirii teatrului cu aceea a acestui scriitor (1991). Bogate referințe pentru o istorie a teatrului din Petroșani, din care Dumitru Velea a trăit jumătate. Dar el nu scrie istoria instituției, mai rece poate și detașată, ci a celor care *i-au dat viață* – „forme vii” – cu talentul și entuziasmul lor.

Sunt întru totul remarcabile cele 60 de portrete artistice. Cunoscându-i bine, autorul nu reproduce pentru fiecare doar fișa de creație (de o exemplară rigurozitate), ci de fiecare dată biografia, principalele roluri interpretate, particularitățile de joc, concepțiile, extrase din cronici, interviuri, palmares etc. Ele devin astfel adevărate povestioare, create cu discernământul specialistului și harul scriitorului. Titlurile au sugestii poetice și plasticitate – Ana Colda, „grația trăirii lăuntrice”, Marietta Sadova, „Madam Poesis”, Alexandru Anghelescu „un actor anahoret în lumea teatrului”, Mariana Cercel, „plină de farmec, ca un poem de primăvară”, Virgil Flonda, „o jertfă a sărbătorii”, Valer Donca, „vocea cu accent moral”, Florin Plaur „jocul atitudinal”, Mihai Clita, „sublimarea emoției sau arta învinge durerea”, Magda Catone, „o actriță a energiei debordante”, Claudiu Bleonț, „un actor total” ș.a.m.d. După cum se vede, o bună parte sunt nume de notorietate astăzi, care au debutat sau au trecut pe acolo în primii ani de activitate (eu am numărat 25). Citește chipurile dinăuntru, cu formulări ingenioase în caracterizare și scilicrii metaforice. Astfel: „Privesc pe Virgil Flonda într-o imagine mușcând dintr-un fruct și cu privirea întoarsă înăuntru: mușcă din mărul cunoașterii și din fructul morții”; Florin Plaur „își îmbracă personajul cu propria-i cămașă, îi așază masca și-l îndeamnă să se miște emoționant în fața spectatorilor, cu sine și fără sine”, Mihai Clita, „corpul, mai plin de sens, începe să vorbească plastic, rânduind formele, gesturile și haloul cuvintelor, după cum lumea operei cere, regizorul trasează și ochiul actorului vede”; Alexandru Anghelescu, „Să încercăm să privim ochii acestui actor, fie și dintr-o imagine, și repede ne dăm seama că el privește lumea altfel, spectral, că arta pentru el nu este nici ilustrare și ilustrativism, nici plăcere și divertisment, ci adevărată cunoaștere avansând pe treptele reflexive ale sufletului”; Mircea Pânișoară, „cu fața cât o lună uimită [...] în substraturile ființei sale era îngândurat și solitar, trist”; Șerban Ionescu „pare desprins din galeria personajelor închipuite de El Greco [...] Subțire și înalt să atingă nesfârșitul, cu o istovire lăuntrică dată pe față și o stare sufletească de a se desprinde de cele din jur și a țâșni spre înalțuri”; iar directorul Petru Stoican, într-o împrejurare când a întâlnit-o în 1964 pe Marietta Sadova la minister, solicitând un loc de muncă, răspunde – zice domnul Velea – „cu acel gând de dinapoia faptelor, care le stăpânește”, invitând-o la Petroșani. Adevărate micromonografii sunt cele dedicate maestrei Sadova (17 pagini), vizionarului Florin Fătuțescu (26), și celei

care a înnobilit cu grație și farmec feminin scena din Vale, artista emerită Ana Colda, eternizată și într-un bust din bronz (15). O vedem și pe copertă, cu un chip delicat și distins (ceva din Ingrid Bergman).

Ce-mi ziceam eu, având în mână *op*-ul cu cele 60 de portrete? Citesc câteva, arunc o privire peste altele, notez niște date, păreri, și dau seamă. M-am pomenit citindu-le pe toate. M-a prins domnul Velea și poate că asta e adevărata istorie, mărturia sinceră și luminată de har despre histrionii care dau viață din viața lor, cu fantezie și dragoste.

Dumitru Velea, *Forme vii*, Editura Fundației Culturale „Ion D. Sârbu”, Petroșani, 2007

Mărturii exemplare

Cu câteva zile înainte de Crăciun, la mine a venit neașteptat Moșul cu un dar care m-a emoționat: domnul Ionel Bota, directorul Teatrului din Oravița, îmi trimite, prin intermediul doamnei Mălina Petre, directoarea Teatrului din Reșița, două volume, frumos cartonate, cu titlul ***Istoria teatrului vechi din Oravița***. Tipărite la Editura Timpul din Reșița, volumul I în 2003 (perioada 1817–1940), volumul II în 2005 (perioada 1940–2000). Cu doar un an în urmă, în octombrie 2006, cu prilejul „Colocviului Național de Regie” de la Reșița, făcusem o vizită în modesta localitate din sudul Banatului pe care Iosif Vulcan o numise cândva, într-o poezie publicată în *Familia*, „mică, dar plăcută, ca zorile frumoase”. Vizitasem atunci edificiul renovat al celui mai vechi teatru din România, frumos decorat în ornamente roșu-aurii, ca într-un splendid tablou de epocă, cu un mic muzeu amenajat în holul de la intrare, salonul fostului Casino, la etaj cu fotografii, biliard, mese de joc, tablouri. L-am cunoscut atunci pe domnul Ionel Bota, care ne-a întâmpinat micul nostru grup de cronicari cu vădită amabilitate și detalii despre istoricul clădirii și principalele manifestări artistice găzduite aici, precizându-ne și strădania domniei-sale de a le sintetiza în pagini tipărite.

S-au scris despre Teatrul din Oravița mai multe relatări în timp, în periodice și volume. Consemnăm în secolul XX cele semnate de R.S. Molin, *Cel mai vechi teatru din România. 110 ani de la ridicarea Teatrului comunal din Oravița* (1927), Sim. Sam. Moldovan, *Oravița de altădată și Teatrul cel mai vechi din România* (1938), Ștefan Marcuș, *Thalia Română, contribuții la istoricul teatrului românesc din Ardeal, Banat și Părțile Ungurene* (1945), I. Crișan, *Teatrul din Oravița* (1968), P. Călin, *Teatru și cultura la Oravița* (1987), I. Crețan *Teatrul din Oravița, istoria unei priorități în cultura națională* (1997), I. Bota, Gheorghe Jurma, *Teatrul din Oravița* (1997), I. Bota, *Eminescu și Oravița* (2001). Domnul Ionel Bota alcătuiește cea mai cuprinzătoare lucrare despre acest edificiu cultural, fructificând documentele pe care le-a avut la dispoziție din zestrea Muzeului și multe alte referințe din arhive, presă și cărți. Cum scrie în prefață Gheorghe Jurma, „El reface istoria într-un larg context regional, interpretând apariția teatrului și apoi spectacolele teatral-muzicale, conform unor idei directoare moderne”. Într-adevăr, socotind Teatrul din Oravița „în caz de multiculturalism european”, domnul Bota scrie: „În acest colț de Mitteleuropa, unde se află așezat și orașul Oravița, experiența istorică – *mit* și *sindrom* – a construit / re-construit de fiecare dată modelul exportat odinioară de Viena în